

Л. В. Гончар

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри обліку і аудиту
ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МАЙБУТНІХ МЕНЕДЖЕРІВ В ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ УНІВЕРСИТЕТУ

У статті досліджено проблемні питання формування культури професійної діяльності майбутніх менеджерів в освітньому середовищі університету. Обґрунтовується необхідність запровадження нових концептуальних підходів до підготовки висококваліфікованих фахівців з урахуванням сучасних ринкових потреб. Зазначено, що формування культури професійної діяльності менеджера є актуальним завданням сучасної професійної підготовки. У процесі такої підготовки закладаються основи фахового, економічного та логіко-інформаційного мислення, формується світоглядна концепція фахівця, накопичуються необхідні знання, виробляються навички та вміння.

Здійснено аналіз навчальних планів різних закладів вищої освіти, що готують менеджерів. Виявлено, що більшість дисциплін, які сприяють у студентів формуванню культури професійного спілкування, належать до дисциплін за вибором університету або за вибором студента.

Встановлено, що збільшення аудиторних годин на вивчення професійно-орієнтованих дисциплін економічної специфіки за рахунок зменшення годин на вивчення соціально-гуманітарних дисциплін призводить до розрізнення отримання знань студентами і переваженості самоосвітою.

Виявлено недоліки у викладанні соціально-гуманітарних дисциплін для менеджерів, які мають негативний вплив на формування культури професійної діяльності, зокрема такі: недостатня укомплектованість навчально-методичною літературою з даних дисциплін, недосконало представлена підготовка менеджерів засобами інтерактивних технологій навчання, відсутність у планах лекційних, практичних та лабораторних занять тем, які би сприяли формуванню культури професійної діяльності майбутніх менеджерів.

На підставі даних проведеного дослідження окреслено напрями, що сприятимуть успішній професійній підготовці майбутніх менеджерів і формуванню культури їхньої професійної діяльності, як-от: заміна застарілих методик освітнього процесу на використання сучасних психолого-педагогічних механізмів, зосереджених на розкритті особистості майбутнього менеджера; створення інтерактивного навчального середовища; зміна ролі педагога з головного носія інформації на помічника студентів у їхньому науковому пошуку, створення партнерських відносин між педагогом та студентом.

Ключові слова: менеджмент, менеджер, фахівець, компетенції, професійні якості, культура професійної діяльності менеджера.

Постановка проблеми. Інтеграція української вищої освіти у світову освітню систему, розширення міжнародних контактів, співпраця із закордонними партнерами, потреба в конкурентоспроможному і компетентному фахівці, що здатний здійснювати професійну діяльність на ринку праці, зумовили зміни в сучасній системі професійної підготовки в закладах вищої освіти.

Серед основних завдань, що сьогодні висувуються перед системою вищої освіти, – якісно нові концептуальні підходи до підготовки високопрофесійних фахівців, зокрема майбутніх менеджерів, оскільки саме від них залежить рівень розвитку вітчизняних підприємств, а отже, надійність і стабільність економічної системи країни в цілому.

Ускладнення сучасних економічних, технологічних і політичних відносин вимагає від менеджерів не тільки глибоких знань і особистих здібностей, але й особливої професійної підготовки

і кваліфікації в галузі управління як особливої практичної діяльності, що пов'язана з процесом прийняття рішень, умінням використати різноманітні ресурси, відповідальністю за результати всього підприємницького процесу. Зазначене вище актуалізує проблему професійної підготовки майбутніх менеджерів у контексті сучасних цивілізаційних викликів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивченню питань, пов'язаних із проблемами професійної підготовки майбутніх менеджерів, присвячено багато досліджень. Теоретичні питання та шляхи підготовки майбутніх менеджерів висвітлено в працях таких науковців, як В. Горланчук, І. Дороховського, П. Друкера, В. Зобова, І. Черноіванова та ін. Теорію і практику підготовки до управлінської діяльності розкрито у працях: І. Анненкової, О. Виханського, І. Драча, О. Ельбрехта, С. Самігіна, Е. Печерської та ін.

Водночас в опублікованих роботах виявлено недостатній рівень наукових розробок щодо професійної підготовки майбутніх менеджерів у контексті сучасних ринкових умов, а також питання формування готовності фахівця до виконання своїх професійних обов'язків, зокрема й щодо професійної культури. Під останнім ми розглядаємо систему інтегративних властивостей і якостей особистості, що включає знання, уміння менеджерської діяльності, розвинуту мотивацію до виконання професійних завдань, саморозвитку, здатність застосовувати отримані знання в організаційній, управлінській роботі.

Мета статті – дослідити особливості формування культури професійної діяльності майбутніх менеджерів в освітньому середовищі університету з урахуванням сучасних потреб ринку.

Виклад основного матеріалу. У сучасних умовах господарювання надзвичайно важливим є питання підготовки менеджерів нового формату. З огляду на це логічним і науково обґрунтованим повинно стати розуміння професійної діяльності менеджерів як організованого, безперервного і цілеспрямованого процесу, спрямованого на оволодіння знаннями, набуття спеціальних компетентностей, які формують культуру професійної діяльності.

У загальному розумінні менеджмент (англ. to manage – управляти) – це вміння досягати поставлених завдань, використовуючи працю, інтелект і мотиви поведінки інших людей [1, с. 12]. Професійних керівників на Заході називають менеджерами (англ. manager). Отже, менеджер – це керівник, що має спеціальну управлінську освіту і відповідає за розроблення і прийняття рішень з організаційних питань менеджменту людей [2, с. 211].

Сучасний менеджер повинен володіти системними знаннями з економічної теорії, макрота мікроекономіки, обліку та оподаткування, аудиту, інформаційних систем, комп'ютеризації, маркетингу, соціології, психології тощо; має бути самостійним, ініціативним, здатним до творчого мислення, готовим до розумного ризику та прийняття рішень; досконало знати й ефективно змінювати механізми управлінського впливу на колективи працівників та окремих виконавців для досягнення мети.

На нашу думку, на сучасному етапі розвитку суспільства з його глобалізацією, інформаційними революціями просто «системи знань» недостатньо, адже знання дуже швидко застарівають. Тому має йтися про якості особистості менеджера, які й дозволять йому швидше адаптуватись у змінних умовах навколишньої дійсності.

Характер праці менеджера визначається в контексті реалізації функцій керівника, завданням якого є інтеграція системи керування в єдине ціле,

координація дій її ланок та забезпечення єдності й структурності системи управління як цілого. Тому підвищені вимоги висуваються передусім до професіоналізму та компетентностей менеджера.

Останніми роками сформувалась нова освітня парадигма, в межах якої якість сучасної освіти визначається тим, наскільки у випускників вищих навчальних закладів розвинуті компетентності.

У тлумачному словнику термін «компетентність» визначається як «обізнаність», «авторитетність», а в перекладі з латинської *competentia* означає коло питань, з яких людина добре обізнана, має знання та досвід. Компетентна в певній сфері людина має відповідні знання та здібності, що дозволяють їй обґрунтовано судити про цю сферу й ефективно працювати в ній [3, с. 560].

Отже, однією з важливих форм та методів реалізації нових підходів в освітньому процесі підготовки майбутніх менеджерів стають компетентно-орієнтовані технології навчання, які вимагають, щоб сучасні навчальні засоби виконували не тільки інформаційну, а й мотиваційну та розвивальну функції. Першочерговим завданням у цьому напрямі є створення умов у освітньому середовищі університету для формування і розвитку компетентностей майбутніх менеджерів.

Питання розробки моделі успішного менеджера (керівника), встановлення переліку компетентностей, якими має володіти майбутній менеджер, та професійно значимих якостей є актуальним для багатьох досліджень. Підтвердженням цього є практичні розвідки, зокрема опитування ефективних менеджерів США, Європи, Японії, в результаті яких був складений перелік професійно значимих якостей успішного менеджера. Це такі, як: а) бажання та інтерес людини займатися діяльністю менеджера; б) вміння працювати з людьми, вміння спілкуватися, взаємодіяти, переконувати, впливати на людей (комунікативні якості); в) оптимальне поєднання ризикованості та відповідальності в характері; г) гнучкість, нестандартність, оригінальність мислення, здатність знаходити нетривіальні рішення; д) здатність передбачати майбутній розвиток подій, наслідки рішень, інтуїція; е) висока професійна компетентність та спеціальна професійна підготовка [4].

На думку вчених, навчання та виховання студентів у закладах вищої освіти економічного профілю повинні мати випереджувальний характер. В умовах ринкових відносин, які постійно змінюються, менеджер має постійно «зазирати у майбутнє». Іншими словами, вивчаючи діючий ринок, менеджер повинен не тільки вловлювати його поточну динаміку (за допомогою обліку, статистики), а й прогнозувати його перспективний розвиток (а тут не обійтися без інформатики, математики та ряду інших дисциплін). Більш того, кваліфікований менеджер покликаний сприяти

створенню нового ринку. Для цього потрібно володіти маркетингом, проектуванням інновацій, а це потребує цілого комплексу різноманітних знань [5, с. 4].

У працях учених чітко відстежується єдність поглядів на те, що потрібно створювати свою власну українську модель менеджменту, не запозичувати механічно досвід закордонного менеджменту, а відбирати з нього ті елементи, які можуть ефективно використовуватися в Україні в теперішній перехідний період і в майбутньому. Багато дослідників цієї проблеми вважають, що фахівець із менеджменту повинен мати фундаментальну підготовку. Водночас вони визнають деякі труднощі, пов'язані з наявністю прогалів між освітнім рівнем фахівців і неналежним рівнем їхньої готовності до діяльності в мінливих соціально-економічних умовах. Основні шляхи подолання цих труднощів вони вбачають у кардинальній зміні змісту професійної підготовки фахівців у освітньому середовищі університету і підвищенні якості освіти, оптимальному використанні сучасних інтерактивних технологій навчання.

Фундаментальна теоретична підготовка, безумовно, є показником професіоналізму майбутнього менеджера, але також не слід забувати, що для успішної кар'єри керівника недостатньо мати лише належний рівень підготовки з менеджменту, маркетингу, бізнесу тощо. Важливо вміти використовувати ці знання, розвивати менеджерські навички, володіти мистецтвом керування підлеглими, мати високий рівень професійної культури [6, с. 293].

Формування культури професійної діяльності менеджера є актуальним завданням сучасної професійної підготовки. У процесі такої підготовки закладаються основи фахового, економічного та логіко-інформаційного мислення, формується світоглядна концепція фахівця, накопичуються необхідні знання, виробляються навички та вміння [7, с. 234].

У професійній освіті менеджера необхідно враховувати одночасно процеси глобалізації та стрімкий технологічний розвиток, що зумовлює наявність єдиних професійних кваліфікацій менеджера, а саме: комунікативної культури, культури професійної діяльності, економічної культури, дотримання єдиних правових, технологічних і гуманітарних норм.

Побудова процесу формування культури професійної діяльності у майбутніх менеджерів в освітньому середовищі університету ґрунтується на організації освітнього процесу через засвоєння предметів відповідного циклу, поєднання теоретичної підготовки з практикою та самостійною роботою.

Особливості підготовки студентів першого (бакалаврського) та другого (магістерського) рів-

нів вищої освіти спеціальності 073 «Менеджмент» обґрунтовано і висвітлено в стандартах вищої освіти, що визначають сукупність вимог до змісту та результатів освітньої діяльності закладів вищої освіти і наукових установ за кожним рівнем вищої освіти в межах зазначеної спеціальності відповідно до Національної рамки кваліфікацій [8, ст. 10], освітніх програм, що містять: перелік освітніх компонентів; їх логічну послідовність; вимоги до рівня освіти осіб, які можуть розпочати навчання за цією програмою; кількість кредитів ЄКТС, необхідних для виконання цієї програми, очікувані програмні результати навчання (компетентності), якими повинен оволодіти майбутній фахівець, а також у навчальних планах і робочих програмах дисциплін.

Складниками професійної підготовки майбутніх менеджерів є теоретична підготовка, що включає цикли соціально-гуманітарних, фундаментальних (математичних та природничо-наукових), фахових (загальноекономічних та професійно-орієнтованих) дисциплін, та практична, що включає навчальну та виробничу практики.

Призначення фахових дисциплін полягає в тому, щоб студенти оволоділи такими компетентностями, які необхідні їм для розуміння об'єктів, суб'єктів, процесів та інструментів менеджменту та маркетингу. У свою чергу ці дисципліни поділяються на варіативну та нормативну частину. Так, зміст нормативної частини навчального матеріалу визначається освітніми стандартами, а зміст і структура варіативної частини – окремим закладом вищої освіти.

Фахові (професійно орієнтовані) дисципліни нормативного блоку мають відповідну базу для формування професійної культури майбутніх менеджерів. Такі дисципліни, як «Менеджмент», «Теорія організації», «Управління персоналом» дозволять сформувати культуру професійної діяльності завдяки поєднанню матеріалу професійної спрямованості з проблематикою про культурні цінності, що наприкінці формує світоглядну концепцію фахівця, закладає базис для фахового, економічного та логіко-інформаційного мислення, акумулює необхідні знання, виробляє професійні навички та вміння.

Нами було досліджено навчальні плани різних закладів вищої освіти, що готують менеджерів. Їх детальний аналіз дозволив дійти висновку, що майже всі дисципліни, які сприяють у студентів формуванню культури професійного спілкування, належать до дисциплін за вибором університету або за вибором студента.

Проведений аналіз показав, що з навчального плану підготовки майбутніх менеджерів, зі списку дисциплін загального вибору студенти можуть вибрати лише половину навчальних дисциплін, а такі дисципліни, наприклад, як «Риторика та

психологія спілкування», «Логіка», «Іноземна мова (за професійним спрямуванням): поглиблений рівень», «Друга іноземна мова» просто можуть не увійти до бажаних дисциплін, що просто зводить нанівець формування культури професійного спілкування у таких студентів.

Значною мірою така ситуація пояснюється збільшенням аудиторних годин на вивчення професійно-орієнтованих дисциплін економічної специфіки за рахунок зменшення годин на вивчення соціально-гуманітарних дисциплін. Це призводить до розрізнення отримання знань студентами і переваженості самоосвітою. Зрозуміло, що якість самостійної підготовки залежить від відповідальності та сумлінності кожного окремого студента. Така ситуація спричиняє слабкий рівень сформованості комунікативних навичок, що унеможливорює формування високого рівня культури професійного спілкування у майбутніх менеджерів.

Аналіз робочих навчальних програм зазначених дисциплін свідчить про недостатність приділеної уваги або навіть її відсутність таким темам, які б допомогли вирішити проблему формування культури професійної діяльності у майбутніх менеджерів. Також немає спецкурсів, які б допомогли зацікавленим студентам поглибити свої знання з таких дисциплін.

Також, у процесі дослідження освітнього процесу різних закладів вищої освіти було виявлено певні недоліки та недоопрацювання у викладанні соціально-гуманітарних дисциплін для менеджерів, які мають негативний вплив на формування культури професійної діяльності, зокрема такі:

1. Недостатня укомплектованість навчально-методичною літературою з даних дисциплін, що робить неможливим повноцінне засвоєння студентами теоретичного матеріалу.

2. На даний час у закладах вищої освіти не досконало представлена підготовка менеджерів засобами інтерактивних технологій навчання. Їх застосування у навчанні носить епізодичний характер і в основному залежить від особистості самого викладача та його уподобань щодо методики викладання певної дисципліни.

3. Відсутність у планах лекційних, практичних та лабораторних занять тем, які би сприяли формуванню культури професійної діяльності майбутніх менеджерів.

З огляду на викладене вважаємо, що кожна з дисциплін програмно-методичного блоку робить

свій внесок у процес формування культури професійної діяльності майбутніх менеджерів. Тому, збагачуючи ці дисципліни власними доробками, ми розкриваємо особливості даного феномену, наголошуючи на тому, що сформованість основних компонентів професійної культури є запорукою успішної професійної діяльності майбутніх менеджерів.

Висновки і пропозиції. На нашу думку, успішній професійній підготовці майбутніх менеджерів буде сприяти, по-перше, заміна застарілих методик освітнього процесу на використання сучасних психолого-педагогічних механізмів, зосереджених на розкритті особистості майбутнього менеджера; по-друге, створення інтерактивного навчального середовища. І третє, не менш важливе, – це зміна ролі педагога з головного носія інформації на помічника студентів в їхньому науковому пошуку, створення партнерських відносин між педагогом та студентом.

Список використаної літератури:

1. Пушкар Р.М., Тарнавська Н.П. Менеджмент : теорія та практика : підручник. Тернопіль : Карт-бланш, 2003. 490 с.
2. Сухарський В.С. Менеджмент : теорія, методологія, практика : монографія. Тернопіль : Астон, 2002. 416 с.
3. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. Київ ; Ірпінь : Перун, 2005. 1728 с.
4. The Big Five personality Traits, General Mental Ability, and Career Success Across / T.A. Judge et al. The Life Span. Personaliy Psychol, 1999. 52. 3; ABI/INFORM Global. P. 621.
5. Тарасова С.М. Формування у майбутніх менеджерів фінансово-економічного профілю готовності до управлінської діяльності : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 ; Кіровоград. держ. пед. ун-т ім. В. Винниченка. Кіровоград, 2006. 20 с.
6. Завадський Й.С. Менеджмент : Management : у 2 т. 2-е вид. Київ : Українсько-фінський інститут менеджменту і бізнесу, 1998. Т. 1. 542 с.
7. Кириченко О.А. Менеджмент зовнішньоекономічної діяльності : навч. посіб. 3-тє вид., переробл. і допов. Київ : Знання-Прес, 2002. 384 с.
8. Закон України «Про вищу освіту». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18> (дата звернення: 03.01.2020).

Honchar L. Current issues of formation of culture of professional activity of future managers in the university environment

The article deals with the problematic issues of forming the culture of professional activity of future managers in the educational environment of the university. The necessity of introducing new conceptual approaches to the training of highly qualified specialists is substantiated, taking into account current market needs. It is stated that forming a culture of professional activity of a manager is an urgent task of modern professional training. The foundations of professional, economic and logical thinking in the process of such training are

laid, the outlook of the specialist is formed, the necessary knowledge is accumulated, skills and abilities are developed.

The syllabus of different higher education institutions preparing managers is analyzed. It is revealed that most of the disciplines that contribute to the formation of a culture of professional communication among students belong to the disciplines chosen by the university or at the choice of the student.

It is established that the increase of class hours for the study of vocational-oriented disciplines of economic specificity due to the reduction of hours for the study of social and humanitarian disciplines leads to differentiation of students' knowledge and overload of self-education.

Shortcomings in the teaching of social and humanitarian disciplines for managers, which have a negative impact on the formation of professional activity culture, were found, in particular: insufficient completeness of educational-methodical literature on these disciplines, imperfectly presented training of managers by means of interactive teaching technologies, absences of plans for lectures practical and laboratory classes on topics that would contribute to the formation of culture for the professional activity of future managers.

On the basis of the data of the conducted research the directions which will promote successful professional training of future managers and formation of culture of their professional activity are outlined, such as: replacement of outdated methods of educational process with the use of modern psychological and pedagogical mechanisms, focused on disclosing the personality of the future manager; creating an interactive learning environment; changing the role of the teacher from the main storage medium to the student's assistant in their scientific search, creating partnerships between the teacher and the student.

Key words: *management, manager, specialist, competencies, professional qualities, culture of professional activity of the manager.*